

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПВНЗ «МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»**

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ СІМ'Ї

для студентів

Освітньої програми:

Рівня вищої освіти:

на здобуття освітнього ступеню:

за спеціальністю:

галузі знань:

Психологія

першого (бакалаврського)

бакалавр

053 Психологія

05 Соціальні та поведінкові науки

Рівне – 2020

Робоча програма: Психологія сім'ї
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія

28 серпня 2020 р. ____ с.

Розробник: к.психол.наук, доц. Терновик Н.А.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психології

Протокол від 28 серпня 2020 р. № 1

Завідувач кафедри _____ доц. Михальчук Ю.О.
(підпис)

Схвалено навчально-методичною комісією педагогічного факультету
Протокол від «24» 08 2020 року № 1

Голова _____ доц. Хом'як О.А.
(підпис)

Гарант освітньо-професійної програми «Психологія» зі спеціальності 053 Психологія у галузі
знань 05 Соціальні та поведінкові науки рівня вищої освіти першого (бакалаврського)

доц. Мороз О.І. _____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Рівень вищої освіти, Галузь знань, спеціальність	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3 / 3 Загальна кількість годин (денна/заочна форми навчання) –90/90 Кількість змістових модулів – 2	Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність: 053 Психологія Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	Вибіркова	
		Рік підготовки:	
		4-й	4-й
		Семестр	
		7-й	7-й
		Лекції	
		год. 20	год.6
		Практичні, семінарські	
		год. 10	год.4
		Самостійна робота	
		год. 60	80 год.
		Індивідуальні завдання:	
		Вид контролю 7-й семестр: залік	

2. Мета та завдання курсу

3.

Робоча програма навчальної дисципліни «Психологія сім'ї» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 053 Психологія за освітньо-професійною програмою Психологія.

Мета: ознайомлення майбутніх психологів з основними положеннями сучасних теорій психологічних особливостей сучасної сім'ї, об'єктивних і суб'єктивних чинників її розвитку, ролі сім'ї в соціалізації індивіда, можливостей психолога в психологічній підтримці сім'ї, сформувати уявлення щодо причини та методи подолання сімейних криз.

Завдання: озброєння психологів знаннями про психологію сім'ї та шляхи надання їй психологічної допомоги. Знання, здобуті при вивченні курсу «Психологія сім'ї» є підґрунтям для подальшої поглибленої фахової спеціалізації практичних психологів.

Майбутні психологи навчатимуться:

- аналізувати особливості становлення і розвитку сім'ї як соціально-психологічного феномена;
- розкривати основні напрями діяльності практичного психолога щодо надання психологічної допомоги сім'ї у процесі її психологічного консультування;
- знати особливості становлення і розвитку сім'ї як соціально-психологічного феномена;
- обґрунтовувати об'єктивні та суб'єктивні фактори стабільності шлюбу і сім'ї;
- розкривати основні механізми соціалізації дитини в сім'ї;
- ефективно застосовувати шляхи психологічної підтримки сім'ї;
- користуватися методами психодіагностики сім'ї з метою надання їй відповідної психологічної допомоги.

Під час лекційних та практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти, майбутні психологи **набувають таких програмних компетентностей: ЗКЗ (загальні компетентності), СК (спеціальні, фахові, предметні компетентності).**

ЗК-3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК-4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК-9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ФК 4. Здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік.

ФК 5. Організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

ФК 7. Приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

ФК 9. Дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

Результати навчання за дисципліною

Опанувавши дисципліну, студенти повинні мати такі **програмні результати навчання:**

ПРН 1: Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

ПРН 5: Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Психологічні особливості сучасної сім'ї

Тема 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен. Поняття про сім'ю як малу соціальну групу. Функції сім'ї та їх психологічний аналіз. Типологія сім'ї. Структура сім'ї, сімейні підсистеми та їх характеристика. Провідні тенденції розвитку сучасної сім'ї.

Література: основна [1, 3, 8, 17, 24] допоміжна [5, 7, 12, 21]

Тема 2. Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї. Шлюб як санкціонована суспільством форма відносин. Мотивація взяття шлюбу. Умови стабільності шлюбу. Подружжя сумісність як основа стабільності сім'ї. Особливості подружнього спілкування і його вплив на стабільність сім'ї. Психологічне здоров'я сім'ї: сутність і рівні. Психологічна готовність особистості до сімейного життя як чинник майбутньої стабільності шлюбу і сім'ї.

Література: основна [2, 5, 10, 11] допоміжна [6, 8, 14, 17]

Тема 3. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини. Роль сім'ї в соціалізації дитини. Можливості реалізації виховного потенціалу сучасної сім'ї. Спілкування батьків і дітей як детермінанта розвитку особистості дитини. Психологічні механізми соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на дітей. Стилі сімейного виховання. Причини неадекватного ставлення батьків до дитини та їх психологічний аналіз.

Література: основна [3, 4, 8, 12] допоміжна [5, 6, 13, 22]

Змістовий модуль 2 Діяльність соціального психолога щодо надання психологічної допомоги сім'ї

Тема 4. Психологічна діагностика сім'ї. Мета і завдання психологічної діагностики сім'ї. Методи психологічного вивчення сім'ї. Методи визначення подружньої сумісності. Методи визначення особливостей психологічного клімату сім'ї. Діагностика порушень у процесі виховання в сім'ї. Діагностика рівня психологічного здоров'я сім'ї.

Література: основна [8, 17, 18, 24] допоміжна [7, 13, 19]

Тема 5. Психологічна корекція сімейних стосунків: психологічне консультування і психотерапія. Характерні риси психологічного консультування і психотерапії. Механізми психологічної корекції сімейних стосунків. Принципи і стадії процесу сімейної психотерапії на основі різних підходів.

Література: основна [3, 8, 17, 22] допоміжна [20, 26]

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Психологічні особливості сучасної сім'ї												
Тема 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен.	18	4	2			12	18	2				16

Тема 2. Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї.	18	4	2			12	18		2			16
Тема 3. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини.	18	4	2			12	16					16
Разом за змістовим модулем 1	54	12	6			36	52	2	2			48
Змістовий модуль 2 Діяльність соціального психолога щодо надання психологічної допомоги сім'ї												
Тема 4. Психологічна діагностика сім'ї.		4	2			12	20	2	2			16
Тема 5. Психологічна корекція сімейних стосунків: психологічне консультування і психотерапія.		4	2			12	18	2				16
Разом за змістовим модулем 2		8	2			24	38	4	2			32
Разом	90	20	10			60	90	6	4			80

5. Теми практичних занять (10/4)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Сім'я як соціально-психологічний феномен.	2/-
2	Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї.	2/2
3	Сім'я та її вплив на формування особистості дитини.	2/-
4	Психологічна діагностика сім'ї.	2/2
5	Психологічна корекція сімейних стосунків: психологічне консультування і психотерапія.	2/-
	Разом	10/4

6. Самостійна робота (60/80 год.)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
1	Визначте відмінності сім'ї від інших малих соціальних груп.	5	6
2	Визначте психологічні проблеми кожної фази сімейного життя.	5	6
3	Розкрийте основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.	5	6
4	Опишіть мотивацію шлюбно-сімейних стосунків та її особливості.	5	6
5	Схарактеризуйте особливості подружньої адаптації до сімейного життя.	5	6
6	Схарактеризуйте складові готовності особистості до сімейного життя.	5	6
7	Розкрийте психологічні проблеми підготовки молоді до сімейного	5	6

	життя.		
8	Розкрийте умови підтримки і розвитку психологічного здоров'я сім'ї.	5	6
9	Розкрийте проблему оптимального стилю сімейного виховання.	5	6
10	Розкрийте типові помилки сімейного виховання.	5	6
11	Охарактеризуйте причини неадекватного ставлення батьків до дитини	5	6
12	Схарактеризуйте методи і прийоми психологічного консультування сім'ї.	3	6
13	Розкрийте особливості діагностики сім'ї на основі системного підходу.	2	8
Разом		60	80

7. Завдання для опрацювання тем дисципліни

Назва теми	Зміст завдання для відпрацювання пропущених занять і невиконаних завдань	Форми контролю	Література	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Психологічна сутність педагогічної діяльності.				
Тема 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття	Експрес опитування, складання термінологічного словника, реферат «Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї», законспектувати: Федоришин Г.М. Соціально-психологічні характеристики сучасної сім'ї // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка.	основна [1, 3, 8, 17, 24] допоміжна [5, 7, 12, 21]	12
Тема 2. Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття	Експрес опитування, складання термінологічного словника, психологічне есе на тему: «Подружжя сумісність як чинник сімейної	основна [2, 5, 10, 11] допоміжна [6, 8, 14, 17]	12

		стабільності».		
Тема 3. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття;	Експрес опитування, складання термінологічного словника. Реферат / презентація «Типові помилки сімейного виховання».	основна [3, 4, 8, 12] допоміжна [5, 6, 13, 22]	12
Тема 4. Психологічна діагностика сім'ї.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, опрацювання методики;	Експрес опитування, складання термінологічного словника, підготовка тестів, опрацювання генограми як методики дослідження внутрісімейних взаємостосунків Мюррена Боуена, підготувати наукове повідомлення: «Емоційна залежність подружжя: шляхи формування і попередження».	основна [8, 17, 18, 24] допоміжна [7, 13, 19]	12
Тема 5. Психологічна корекція сімейних стосунків: психологічне консультування і психотерапія.	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття	Експрес опитування, складання термінологічного словника, підготовка тестів, опрацювання Еко-карти як інноваційної діагностичної методики вивчення та аналізу життєвого простору дитини і соціального оточення сім'ї.	основна [3, 8, 17, 22] допоміжна [20, 26]	12

8. Індивідуальні завдання

1) підготовка реферативного повідомлення / презентації на тему (на вибір студента):

1. Загальна характеристика методів вивчення сім'ї.
 2. Методи психодіагностики сімейних стосунків та їх характеристика.
 3. Особливості психодіагностики сім'ї на основі індивідуального підходу.
 4. Особливості діагностики сім'ї на основі системного підходу.
 5. Діагностика психологічних особливостей подружніх стосунків.
 6. Методи вивчення стилів сімейного виховання.
 7. Діагностика особливостей психологічного клімату сім'ї.
 8. Можливості визначення рівня готовності особистості до сімейного життя.
 9. Цілі та завдання психологічної допомоги сім'ї.
 10. Відмітні риси психологічного консультування і психотерапії.
 11. Види психологічного консультування сім'ї.
 12. Принципи психологічного консультування сім'ї.
 13. Методи і прийоми психологічного консультування сім'ї.
 14. Особливості психокорекції подружніх відносин.
 15. Особливості психокорекції стосунків батьків з дітьми дошкільного віку.
 16. Психокорекція стосунків батьків з дітьми шкільного віку.
 17. Можливості психокорекції стосунків батьків з підлітками.
 18. Механізми психокорекції сімейних відносин.
 19. Принципи сімейної психотерапії.
 20. Стадії сімейної психотерапії.
 21. Суть спільної сімейної психотерапії.
- 2) підготовка психодіагностичних методик (5-7) в роботі із сім'єю.

9.Методи навчання

- I. Організація, самоорганізація та здійснення навчально-пізнавальної діяльності за джерелом передання і сприймання навчальної інформації: словесні (розповідь, бесіда, лекція, пояснення, інструктаж) і практичні (вправи, алгоритмізація, практична робота, активне соціально-психологічне навчання); за ступенем самостійності мислення студентів: репродуктивні і творчі методи; за логікою передання і сприймання навчальної інформації: індуктивні (узагальнення), дедуктивні(конкретизація), аналітичні, синтетичні – навчальний аналіз, синтез, установлення причинно-наслідкових зв'язків; за ступенем керівництва навчальною роботою студентів: самостійна робота студентів, робота з книгою.
- II. Стимулювання та мотивація навчально-пізнавальної діяльності.
Дидактичні (ділові, ситуативно-рольові та ін.) ігри, навчальні дискусії, інтерактивні методи навчання.
- III. Контроль і самоконтроль, аналіз та оцінювання результатів навчання. Індивідуальне і фронтальне опитування, письмові контрольні роботи.

10. Методи контролю

- Поточне тестування.
- Перевірка завдань самостійної роботи.
- Перевірка індивідуальної роботи.
- Поточний контроль.
- Семестрова форма контролю.

11. Питання до заліку з курсу

1. Психологічна сутність сім'ї як малої соціальної групи.
2. Відмінності сім'ї від інших малих соціальних груп.
3. Функції сім'ї, їх характеристика.
4. Типологія сім'ї.
5. Психологічна структура сім'ї.
6. Етапи життєдіяльності сім'ї; їх стисла характеристика.
7. Психологічні проблеми кожної фази сімейного життя; їх стисла характеристика.

8. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.
9. Шлюб і сім'я. Психологічні умови стабільного шлюбу.
10. Мотивація шлюбно-сімейних стосунків та її особливості.
11. Особливості сімейного спілкування як чинник стабільності шлюбу і сім'ї.
12. Подружня сумісність як чинник сімейної стабільності.
13. Особливості подружньої адаптації до сімейного життя.
14. Вторинна негативна адаптація до сімейного життя та умови її подолання.
15. Готовність до взяття шлюбу як чинник його стабільності.
16. Складові готовності особистості до сімейного життя; їх стисла характеристика.
17. Психологічні проблеми підготовки молоді до сімейного життя.
18. Особливості психологічного клімату сім'ї.
19. Подружнє спілкування і його вплив на стабільність сім'ї.
20. Психологічне здоров'я сім'ї.
21. Умови підтримки і розвитку психологічного здоров'я сім'ї.
22. Рівні подружньої сумісності.
23. Фактори стабільності сім'ї.
24. Вплив сім'ї на формування особистості дитини.
25. Чинники сімейного походження, які негативно впливають на психічний та фізичний стан здоров'я людини (Е.Ейдемільер, В.Юстіцкіс).
26. Готовність до вступу у шлюб, її основні компоненти.
27. Фізична і фізіологічна готовність до вступу у шлюб.
28. Соціальна готовність до вступу у шлюб.
29. Етико-психологічна готовність до вступу у шлюб.
30. Сексуальна готовність до вступу у шлюб.
31. Сім'я і шлюб: сутність та відмінність понять.
32. Профілі шлюбу (за Сейнером).
33. Обґрунтуйте класифікацію шлюбу на симетричний, комплементарний, метакомплементарний.
34. Типи партнерських зв'язків за їх реакцією на конфліктну ситуацію.
35. Поняття "емоційна залежність партнерів від шлюбу". Типологія шлюбу залежно від ступеня емоційної залежності партнерів.
36. Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин.
37. Динаміка розвитку відносин подружжя.
38. Соціально-психологічні чинники стабільності шлюбу.
39. Життєвий цикл сім'ї: тлумачення поняття, етапи (за Е.Дюваль).
40. Стадії розвитку подружніх відносин (за Г.Навайтісом).
41. Стадії життєвого циклу сім'ї з точки зору перинатальної сімейної психотерапії.
42. Постановка проблеми кризи у сучасній психології.
43. Критерії діагностики індивідуальної кризи. Стадії кризи (за Дж.Каплан, за Т.Титаренко). Класифікація криз.
44. Визначення поняття «сімейна криза». Основні концептуальні підходи до вивчення сімейних криз.
45. Ознаки сімейної кризи на індивідуальному мікро-, макро- і мегасистемному рівнях.
46. Типи ставлення до кризової ситуації (Л.Пергаменщик).
47. Переживання як внутрішня робота по відновленню душевної рівноваги (за Ф.Василюком).
48. Симптоматична поведінка як ознака сімейної кризи.
49. Адаптація подружжя у сім'ї.
50. Вторинна негативна адаптація: сфери прояву, умови подолання.
51. Теорії вибору шлюбного партнера.
52. Психологічна характеристика періоду дошлюбного спілкування.
53. Сприятливі чинники та чинники ризику формування подружньої пари.
54. Функції, мета, завдання періоду дошлюбного спілкування.
55. Зміст поняття «здатність до шлюбу» (за В.Сисенко).
56. Мотиви вступу у шлюб.

57. Неусвідомлювані мотиви вступу у шлюб.
58. Дослідження мотивів вступу у шлюб у дисфункційних сім'ях.
59. Поняття міжособистісної атракції.
60. Етапи розвитку емоційних відносин та їх детермінанти.
61. Феномен кохання, оптимістичні та песимістичні теорії кохання.
62. Теорія кохання Роберта Дж. Стернберга.
64. Умови збереження емоційних відносин.
65. Поняття психологічної сумісності і несумісності. Основні підходи до вивчення феномену психологічної сумісності.
66. Сумісність ціннісних орієнтацій подружжя.
67. Характеристика ставлення кожного з подружжя до ціннісних орієнтацій партнера.
68. Психофізіологічна сумісність подружжя.
69. Особистісна сумісність подружжя.
70. Концепція дублювання якостей братів і сестер.
71. Концепція дублювання батьківських якостей.
72. Позитивні та негативні аспекти сімейного спілкування.
73. Специфіка спілкування у корпоративних (прагматичних) та альтруїстичних сім'ях.
74. Типологія сім'ї за кількістю і характером комунікативних зв'язків.
75. Стадії та особливості подружнього конфлікту. Чинники подружніх конфліктів.
76. Шляхи виходу з конфлікту.
77. Класифікація конфліктів на основі незадоволених потреб подружжя (за В. Сисенко).
78. Мотивація конфліктів, які призводять до розлучення.
79. Конструктивні подружні конфлікти.
80. Типові моделі поведінки подружжя у внутрішньо сімейних конфліктах.
81. Профілактика подружніх конфліктів.
82. Причини і різновиди ревнощів.
83. Мотивація подружньої зради.
84. Феномен «прощення» у структурі сімейних відносин.
85. Соціально-психологічні та психологічні чинники руйнування шлюбносімейних відносин.
86. Фази розпаду емоційних відносин.
87. Стадії розлучення.
88. Соціально-психологічні наслідки розлучення.
89. Характеристика періоду після розлучення.
90. Вплив розлучення на дітей.
91. Психологічні особливості статей та їх врахування у подружньому житті. Етапи статевої диференціації.
92. Біологічна сутність шлюбу. Етапи сексуальної адаптації подружжя.
94. Сімейно-сексуальні дисгармонії.
95. Специфіка психологічного консультування і психотерапії сім'ї.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування, самостійна робота, індивідуальна робота					Підсумковий контроль / залік	Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль №2			
T1	T2	T3	T4	T5	40	100
12	12	12	12	12		

T1, T2 ... T5 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі	Оцінка	Оцінка за національною шкалою
-------------------	--------	-------------------------------

види навчальної діяльності	ECTS	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методична література:

1. Підручники.
2. Роздатковий матеріал. Психокорекційні ситуації, вправи, тренінги.
3. Мультимедійні засоби. Презентації.

11. Рекомендована література

11.1.Базова

1. Алексєєнко Т. Ф. Сімейне виховання: концептуалізація ідей теорії і практики : монографія. Київ – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. 437 с.
2. Алексєєнко Т. Ф. Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2016. Вип. 20, кн. 1. С. 25–35.
3. Алексєєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2017. 573 с.
4. Аккерман Н. Семейный подход к супружеским расстройствам / Н. Аккерман // Семейная психотерапия / [сост. Э.Г. Эйдемиллер, Н.В. Александрова, В. Юстицкис]. – СПб. : Питер, 2000. – С. 225–241.
5. Алексєєнко Т.Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини: [науково-метод. посіб.]/ Т.Ф.Алексєєнко. – К.: Кондор, 2004. – 96 с.
6. Антонов А.І. Мікросоціологія сім'ї/ А.І.Антонов// Соціологія і сучасність. – М.: Наука, 2009. – 368 с.
7. Антонов А.І. Сучасна сім'я/ А.І.Антонов// Соціологія сім'ї. – М.: 2005. – 640 с.
8. Безлюдний О. І. Соціально-педагогічні основи сімейного виховання в Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльний аналіз : дис. ... д-ра пед. наук. Умань, 2013. 494 с.
9. Боуэн М. О процессах дифференциации своего «Я» в родительской семье / М. Боуэн // Теория семейных систем Мюррея Боуэна: основные понятия, методы и клиническая практика / под ред. К. Бейкер, А.Я. Варги. – М. : Когито-Центр, 2005. – С. 81–106
10. Білоножко Є. П. Шлюбно-родинні взаємини як об'єкт філософського осмислення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Білоножко Є. П. – К., 2010. – 218 с.
11. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: [курс лекцій]/ О.І.Бондарчук. – К.: Кондор, 2001. – 247 с.
12. Бурова, С. Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии / С. Н. Бурова. – Минск : Право и экономика, 2010. – 444 с.
13. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс. – СПб: Речь, 2001. – 144 с.

14. Браун Дж., Кристенсен Д. Теория и практика семейной психотерапии. – СПб.: Питер, 2001. – 352 с.
15. Головнева И.В. Изменение традиционных внутрисемейных ролей: новые модели поведения и конфликты //Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 4. – С.12-16.
16. Дружинин В.Н. Психология семьи./ В.Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 2006. – 176 с
17. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учеб.пособие / О.А. Карабанова. - М.: Гардарики, 2007 – 320 с
18. Каслоу Ф. Генограмма как проективная техника в диагностике и психотерапии: [учеб. пособие]/ Ф.Каслоу/ пер. с англ. и ред. Н.А.Цветковой. – М.: МПСИ, 2006. – 160 с.
19. Книга для батьків. Посібник до тренінгового курсу «Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки вихователі»/ за заг. ред. Т.Ф.Алексєєнко. – К.: Основа-Принт, 2006. – 496 с.
20. Кожен п'ятий шлюб в Україні розпадається через пияцтво [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://ukr.obozrevatel.com/news/kozhenpyatij-shlyub-v-ukraini-rozpadaetsya-cherez-piyatstvo.htm> Обозреватель. 7 жовтня 2011 р.
21. Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства/ В.П.Кравець. – К.: Либідь, 2001. – 244 с.
22. Лукьянченко Н.В. Системная семейная психотерапия М. Боуена [Електронний ресурс]: учебно-методическое пособие/ Н.В.Лукьянченко, И.А.Аликин– Красноярск: РИО СиБУП, 2005. – 95 с. – Режим доступу: <http://pedlib.ru/Books/4/0178/index.shtml>
23. Малкина-Пых И.Г. Семейная терапия. Справочник практического психолога / И.Г. Малкина-Пых. - ЭКСМО - М., 2005. - 250 с.
24. Медіна Т. Незареєстрований шлюб як форма сучасних сімейношлюбних відносин. Нова парадигма. Вип. 30. 2016. С. 62–74.
25. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: [навчальний посібник]/ Н.Є.Мойсеюк. – К., 2001 р. – 608с.
26. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства/ Р.В.Овчарова. – М.: ТЦ «Сфера», 2003. – 319 с.
27. Основы батьківської компетентності: [навч. посіб.]/ за ред. І.Д.Зверєвої. – К.: Науковий світ, 2006. – 156 с.
28. Основы психологии семьи и семейного консультирования / под ред. Н.Н. Посысоева. – М.: Владос - Пресс, 2004. – 328 с.
29. Парфанович І.І. Соціальна діагностика [Електронний ресурс]: курс лекцій. – Тернопіль, ТДПУ, 2009. – 182 с.. – Режим доступу: <http://www.infolibrary.com.ua/books-book-123.html>
30. Поліщук В. М. Психологія сім'ї / В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С. П. Поліщук. – 2-ге вид. – К., 2009 – 282 с
31. Полковські Т. Метод індивідуальних планів роботи з дитиною та сім'єю/ Т.Полковські, С.Боровець. – К.-Варшава, 2006.
32. Посвістак О., Русин О. Проблеми та переваги сучасної студентської сім'ї. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2016. № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.irbisnbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
33. Психология семейных отношений. Курс лекций. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. –512 с 6. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В.В. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Питер, 2008. – 672 с.
34. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. Учебное пособие./ [Под ред. Е.Г. Силяевой. - М.: АКАДЕМ'А, 2002. - 192 с.
35. Соціально-педагогічна діяльність вищих навчальних закладів щодо формування сімейних цінностей у студентської молоді : навчальнометодичний посібник / за заг. ред. д-ра іст. наук, проф. О. А. Удода. Суми : Сумський державний університет, 2014. 198 с.
36. Соціальна педагогіка: [підручник]/ за ред. проф. А.Й.Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
37. Справочное пособие по социальной работе/ Алексеева Л.С., Бобкова П.В., Бурлака Г.Ю. и др.; под ред. А.М. Панова, Є.І. Холостовой. — М.: Юристъ, 1997. — 168 с.
38. Ткачова В. О. Стан і перспективи розвитку сім'ї в сучасному українському суспільстві (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук :

- спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / В. О. Ткачова. – Одеса, 2008. – 20 с
39. Трофімов Ю. Л. Психологія / Ю. Л. Трофімов. – К. : Вид-во “Либідь”. – 2008. – 558 с.
40. Трубавіна І.М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками/ І.М.Трубавіна. – К.: ЦССДМ, 2000. – 88 с.
41. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім’єю/ І.М.Трубавіна. – К.: ЦССДМ, 2002. – 132 с.
42. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: [методичні матеріали до тренінгу]/ упоряд. І.В.Братусь та ін.; за заг. ред. Г.М.Лактіонової. – К.: Науковий світ, 2004. – 86 с.
43. Целуйко, В.М. Психология современной семьи / В.М. Целуйко. – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2004. – 288 с.
44. Черников А. В. Системная семейная терапия / А. В. Черников. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Независимая фирма Класс, 2001. – 208 с.
45. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи/ Э.Эйдемиллер, В.Юстицкис. – С.-Пб.: Питер, 2001. – 651 с.
46. Шапошникова Т.Е. Основы психологии семьи и семейного консультирования: учебно-методический комплекс: в 2 ч. - Часть 1./ Т.Е. Шапошникова. - Новосибирск: Изд. НГПУ, 2007. - 248 с.
47. Шерман Р. Структурированные техники семейной терапии [Электронный ресурс]: руководство/ Р.Шерман, Н.Фредман/ авторизованный перевод с английского к.пс.н. А.З.Шапиро – М.: Класс, 1997.. – Режим доступа до посібника: http://www.psychology.vuzlib.net/book_o146.html
48. Шелест Н. А. Теоретичні аспекти проблеми формування ціннісного ставлення до створення сім’ї у студентської молоді. Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 23 – 24 лют. 2017. Київ, 2017. С. 164–165.
49. Шнейдер Л. Б. Семейная психология : учеб. пособ. для студ. вузов / Л. Б. Шнейдер. – 2-е изд. – М. : Академический Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2006. – 768 с
50. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім’ї в Україні / Т. М. Яблонська // Український соціум. – 2004. – № 2 (4). – С. 80–84.
51. Barbinova A. Theoretical and applied approaches to the design of teaching activities education family values. Sciences of Europe (Praha, Czech Republic).VOL 3, No 13 (13) (2017). P. 7 –13.
52. Kanishevskaya L. The formation of the immunity to the use of psychoactive substances by senior teenagers as the tendency of the formation of the life safety. Topical issues of education: Collective monograph. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 231–243.
53. Shelest N. Training mentors of student groups to forming a value attitude in creating a family by students of agrarian colleges. Intellectual Archive. Toronto : Shiny Word.Corp. (Canada). 2017. September/October. Vol. 6. No. 5. PP. 86–93.
54. Shkolna Maria. Pedagogical conditions for upbringing social maturity of students’ agricultural colleges. Intellectual Archive. 2017. Vol. 6. No. 5. P. 79–85.

11.2.Додаткова:

- 1.Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Алешина Ю.Е. – М.: „Класс”, 2000. – 208 с.
2. Вітюк Н.Р. Соціально-психологічний аналіз подружніх конфліктів / Вітюк Н.Р. // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. - Вип. 9. – Ч.2. – С. 109-116.
3. Витакер К. Полуночне розмишлення семейного терапевта / Витакер К. – М.: «Класс», 2004. – 208 с.
4. Витек К. Проблемы супружеского благополучия / Общ. ред.М.С.Мацковского / Витек К. – М.: Прогресс, 1988. – 140 с.
5. Волкова А.Н. На пороге семи / Волкова А.Н., Штильбанс В.И. – Л.,1989.
6. Волкова А.Н. Методические приемы диагностики супружеских отношений / Волкова А.Н., Трапезникова Т.М. // Вопросы психологии. – 1985. – №5.

7. Витек К. Проблемы супружеского благополучия. – М., 1988.
8. Говорун Т.В., Кікінеджі О.М. Психологія статі. – Т, 2002.
9. Гозман Л.Я., Алёшина Ю.Е. Социально-психологические исследования семьи: проблемы и перспективы // Психологический журнал. – 1991.-№4.
10. Гребенников І.В. Основы семейной жизни. – М.: Просвещение, 1991.
11. Гридковець Л.М. Подолання подружніх конфліктів // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 8. – С.37-38.
12. Гришина Н.В. Психология конфликта. – С.-Пб.: Питер, 2001. - 404 с.
13. Грюнвальд Бернс Б., Макаби Гарольд В. Консультирование семьи. – М.: Когито-Центр, 2004. – 416 с.
14. Діденко С.В. Психологія сексуальності та сексуальних стосунків. – К.: Арістей, 2003. – 312 с..
15. Добрович А.Б. Кто в семье психотерапевт? – М.: Знание, 1985. – 80 с.
16. Зацепин В.И. Брак и семья // Психология семьи / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Бахрах – М, 2002. – с.3-32.
17. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчин и женщин. – СПб, 2003.-504 с.
18. Калмыкова Е.С. Психологические проблемы первых лет супружеской жизни // Вопросы психологии. – 1983. - № 3. – С.83 – 89.
19. Ключников С.Ю. Семейные конфликты. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
20. Кон И.С. Введение в сексологию. – М, 1992.
21. Кочарян А.С. Личность и половая роль: Симптомокомплекс маскулинности/феминности в норме и патологии. – Х: Основа, 1996. - 127с.
22. Кочарян Г.С., Кочарян А.С. – Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов. – М: Медицина, 1994. – 224с.
23. Кратохвил С. Психология семейно-сексуальных дисгармоний. – М., 1998.
24. Крисюк Г.Я. Психологічні особливості впливу батьківської сім'ї на адаптацію молодого подружжя // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. - Вип. 11. – Ч.2. – С.215-222.
25. Левкович В.П., Зуськова О.Э. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов // Психология конфликта / Сост. Н.В.Гришина. – СПб.: Питер, 2001. – С. 415-428.
26. Ліщинська О.А. Сім'я як об'єкт впливу деструктивних тоталітарних організацій // Соціальна психологія. – 2005. - № 3(11). – С. 139 – 147.
27. Лютак О.З. Сімейний конфлікт як предмет соціально-психологічного аналізу // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. - Вип. 10. – Ч.1. – С.73-79.
28. Лютак О.З. Функціонально-рольова структура сучасної сім'ї // Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. - Вип. 12. – Ч.2. – С.98-106.
29. Навайтис Г.А. Муж, жена и ... психолог. – М., 1995.
30. Нартова-Бочавер С.К., Кислица Г.К., Потапова А.В. Семейный психолог отвечает. – М.: „Генезис”, 2004. – 310 с.
31. Найберт Р. Новая книга о супружестве: Проблема брака в настоящем и будущем. – М.: Планета, 1991. – 320 с.
32. Панкова Л.М. У порога семейной жизни. – М., 1991.
33. Сатир В. Вы и ваша семья. Руководство по личностному росту / Пер. с англ.. – М.: Апрель Пресс, изд-во Эксмо, 2002. – 320 с.
34. Яценко Л. В. Педагогічні умови підготовки старшокласників до сімейного життя в процесі гендерного виховання : дис. ... канд. пед. наук. Переяслав-Хмельницький, 2006. 196 с.
35. Shelest N.A. Training mentors of student groups to forming a value attitude in creating a family by students of agrarian colleges. Intellectual Archive. 2017. Vol. 6. No. 5. P. 86–93.

36. Shkolna M. S. Upbringing social maturity in students of agricultural colleges in after class activities as a pedagogical problem. Perspectives of research and development: Collection of scientific articles. 2017. P. 182–185.

12. Інформаційні ресурси

1. <http://ukr.obozrevatel.com/news/kozhenpyatij-shlyub-v-ukraini-rozpadaetsya-cherez-piyatstvo.htm>
2. <http://pedlib.ru/Books/4/0178/index.shtml>
3. <http://www.infolibrary.com.ua/books-book-123.html>
4. http://www.psichology.vuzlib.net/book_o146.html
5. http://www.irbisnbn.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
6. http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=163964 &cat_id=161044